

Panoramyczne spojrzenie Prymasa na sytuację w Polsce (kard. Stefan Wyszyński, 8 stycznia 1981)

1 Centralna Rada
Związków Zawodo-
wych – centrala Zrzeszenia
Pracowniczych Związków
Zawodowych w PRL,
funkcjonująca w okresie
1944–1980. Jej celem była
reprezentacja, a przez
to centralizacja i przede
wszystkim pełna kon-
trola ruchu zawodowego
w Polsce.

Warszawa, dnia 8 stycznia 1981 r.

Wasza Świątobliwość,
Umiłowany Ojczyści,

Korzystając z dogodnej sposobności, pragnę prze-
kazać kilka informacji, wiążących się z sytuacją
w Ojczyźnie.

1. Dotyczy sytuacji „Solidarności”
i stosunku grup społecznych

1. SYTUACJA „SOLIDARNOŚCI”

Wychodzi ona z okresu mesjanistycznych porywów,
do organizowania pracy programowo-administra-
cyjnej. Nagły rozwój „Solidarności” na terenie całej
Polski postawił p. Władysława w obliczu zadania ponad
Jego siły. Czuje się On nieprzystosowanym do pracy
systematycznej. Brak mu też pomocników do takiej
pracy, o których prosi m.i[n]. koła kościelne.

Można mówić o poważnym niebezpieczeństwie
dla tego ruchu ze strony PZPR, administracji poli-
tycznej, pozostałych resztek dawnej Centrali Zwią-
zków Zawodowych¹ i ośrodków konkurencyjnych.

2. RÓŻNE GRUPY ZAGROŻENIA

a) stary aparat partyjny związkowy, który rozpo-
rządza środkami administracyjnymi, o które „So-
lidarność” musi walczyć. Nie daje on za wygraną

i posiada odgórne instrukcje tajne, jak przenikać do kół terenowych „Solidarności”.

b) Administracja państwowa, która ma za zadanie dyskretnie przeszkadzać, zwłaszcza w przydzielaniu lokali i środków przekazu społecznego (prasa).

c) Koła laickie, które chciałyby odciągnąć „Solidarność” od ciężenia jej ku Kościołowi, z obawy, by nie wytworzył się „polityczny klerykalizm”, który dążyłby do stworzenia partii katolickiej.

d) KOR, który ma własne cele opanowywania „Solidarności”, by narzucić jej program polityczny i walki o władzę, do przejścia której dąży. Przywódcy KOR² stoją na stanowisku, że trzeba wykorzystywać zamęt w Partii, w gospodarce narodowej i zagrożeniach zewnętrznych, by „powoli wyrwać władzę komunistom”, licząc się zawsze z niebezpieczeństwem „wjazdu tanków”³. Jest to gra ryzykowna, gdyż nie wiadomo, gdzie jest granica wytrzymałości ZSRR. (Art[ykuł] J[acka] Kuronia w „Robotniku” z 23 XI 1980⁴).

3. SOLIDARNOŚĆ A KOŚCIÓŁ

Na pewno skład obecny „Solidarności” jest polityczne i religijne zróżnicowany. Są tu byli członkowie PZPR i CRZZ, jak również ludzie głęboko religijni i niewierzący.

1) Lech Wałęsa chciałby z „Solidarności” zrobić z[wiązk]i z[awodowe] konfesyjne, niekiedy wbrew stanowisku innych zespołów. Chce utrzymać je przy Kościele i szuka oparcia o Kościół.

2) Biskupi niemal wszyscy poparli ten ruch, głównie dlatego, że był on jakimś wyważeniem drzwi

2 Komitet Samoobrony Społecznej „KOR” – organizacja opozycyjna funkcjonująca w latach 1977–1981, powstała w wyniku przekształcenia Komitetu Obrony Robotników. Pierwotnym celem było udzielanie pomocy osobom represjonowanym przez władze PRL, ale wkrótce stała się też ośrodkiem inspiracji i formowania zasad działania szerszego ruchu demokratycznego części środowisk opozycyjnych PRL. Członkowie KSS „KOR” mieli wpływ na rozwój wydarzeń Sierpnia 1980 i powstanie NSZZ „Solidarność”.

3 (ros.) czołgów – aluzja do interwencji wojskowej ZSRR.

4 J. Kuroń, *Czy grozi nam interwencja?*, „Robotnik”, 23.II.1980.

5 Klub Inteligencji Katolickiej – sieć stowarzyszeń zrzeszających katolików świeckich. Pierwsze ośrodki powstały w dużych miastach na fali odwilży październikowej w 1956 r. W latach 1957–1976 przedstawiciele tych klubów tworzyli w sejmie rodzaj umiarkowanie opozycyjnego wobec władz przedstawicielstwa środowisk ludzi wierzących. Po 1976 r. wielu działaczy KIK przeszło do działalności opozycyjnej, współpracując ze środowiskiem KOR, a następnie współtworząc NSZZ „Solidarność”. W 1989 r. środowisko KIK odegrało rolę pomostu między obozem władzy i opozycji solidarnościowej, współorganizując obrady Okrągłego Stołu.

6 Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie” – organizacja studencka powstała w 1919 r. o charakterze samokształceniowym. Członkowie stowarzyszenia poświęcali uwagę przede wszystkim życiu religijnemu i pracy intelektualnej. Stowarzyszenie wydawało również czasopisma, m.in. „Prąd”, „Świat Akademicki”, „Vox Universitatis”, „Dyszel w Głowie” czy „Odrodzenie”, oraz współpracowało z Akcją Katolicką. Wśród członków znajdowali się m.in. Jerzy Turowicz, Stanisław Stomma, a także Stefan Wyszyński.

7 W oryg.: udać.

8 Zob. komentarz 2. do listu Jana Pawła II z 19 grudnia 1978.

więziennych – do wolności społecznej, ale i dlatego, że ujawniły się od początku dążenia do zaspokojenia potrzeb religijnych; pewna grupa Biskupów widziała tu dojsie do głosu katolickiej nauki społecznej. Główne zasługi w osiągnięciu tych celów ma Bp Lech Kaczmarek, Ks. Kan. Jankowski z Gdańska i świeccy katolicy z kręgów KIK⁵ i seniorów Odrodzenia⁶.

Kilku Biskupów popiera dyskretnie – dążenia „KOR” uważając, że „Wjazdu tanków nie będzie”, a może uda⁷ się rozszerzyć zakres przejmowania władzy od komunistów.

3) Prymas Polski jest zdania że:

a) stos pacierzowy PZPR jest w opinii publicznej przetrącony; ale „ciężko raniony zwierz” może niebezpiecznie wierzgać, nawet wywołując interwencję obcą;

b) owszem – ta interwencja jest niemalże nieunikniona dla obrony Bloku⁸ i strategii militarnej;

c) należy więc raczej zmobilizować siły „Solidarności” – do pracy organizacyjnej i szkoleniowej, by przygotować sieć organizacyjną i wyszkolić pracowników Związków Zawodowych;

d) należy unikać pracy ściśle politycznej, a utrzymać się przy pracy zawodowej, otoczyć opieką ludzi pracujących, warsztaty pracy, higienę i bezpieczeństwo pracy, interwencje dla obrony interesów pracowników, a tak zdobyć sobie zaufanie społeczeństwa.

e) W tym celu należy chronić się pokusy tworzenia partii katolickiej, to w obecnej sytuacji na pewno nie będzie pożyteczne;

f) należy też prowadzić pracę spokojną, by nie dopuścić do zaognień, grożących wybuchem; Polska nie może na siebie ściągnąć interwencji zewnętrznej, jak długo u naszych sąsiadów panuje „względny spokój” – bo w tym wypadku cała siła agresji (z trzech stron) doprowadziłaby do zmiążdżenia Narodu. Tego niebezpieczeństwa należy unikać za każdą możliwą cenę.

g) Również „Solidarność” powinna unikać wiązania się ze związkami zawodowymi za granicą, by nie rozpraszać swoich energii i nie wkiąć się w polemikę prasową zróżnicowanych sytuacji w różnych krajach.

To stanowisko Prymasa Polski nie zawsze jest podzielane przez niektóre ośrodki „akcji wręcz”. Uważane jest nawet za małoduszność i trwanie sposobności do rewindykacji („Kultura” w Paryżu, KOR, J[acek] Kuroń i A[dam] Michnik, niektóre ośrodki „Solidarności” – opanowane przez KOR).

4) Ponieważ „Solidarność” oczekuje wiele pomocy od Biskupów i Duchowieństwa, rodzi się niebezpieczeństwo, byśmy nie poświęcali zbyt wiele czasu, który jest przeznaczony „dla przepowiadania słowa Bożego i modlitwy” – na rzecz „służenia stołom”. Wplątałoby to Kościół w wiele drobiazgów, podczas gdy wynik nie jest pewny⁹.

II. Pielgrzymka „Solidarności” do Ojca Świętego

I. Stanowisko początkowe L[echa] Wałęsy było: organizuje się pielgrzymkę o charakterze wybitnie religijnym; później to zadanie było rozszerzone przez inicjatywę p. Mazowieckiego w Rzymie do kontaktów z innymi Związkami Zawodowymi.

⁹ Aluzja do Dz 6,2 „Nie jest rzeczą słuszną, abyśmy zaniedbali słowo Boże, a obsługiwali stoły”.

10 Mowa o dawnej siedzibie Ośrodka Duszpasterskiego dla Pielgrzymów Polskich „Corda Cordi” przy via Pfeiffer 13 w Rzymie.

2. Program ustalony początkowo wyglądał tak:

- 1) Pielgrzymka 19-osobowa z udziałem Biskupa Kluza, Ks. Kan. Jankowskiego – z Gdańska i jego delegata prof. R[omualda] Kukołowicza,
- 2) pozostaną pod opieką w Rzymie Biskupa Sz[czepana] Wesołego i Ks. prał. B[ogumiła] Lewandowskiego,
- 3) Bp Sz[czepan] Wesoły wystąpił z inicjatywą pokrycia kosztów pobytu Pielgrzymki w Rzymie ze środków Duszpasterstwa Polonijnego,
- 4) cały czas pielgrzymka będzie mieszkała na V[ia] Pfeifer¹⁰, pod opieką Ks. Ksawerego Sokołowskiego.

3. Zmiana tego programu została wywołana interwencją p. Mazowieckiego, który:

- 1) ograniczył pobyt Pielgrzymki na V[ia] Pfeifer do 2 dni;
- 2) spowodował zobowiązanie do kontaktów z italskimi Związkami Zawodowymi, do wywiadów i spotkań w warsztatach pracy;
- 3) przyjął mieszkanie wydierżawione przez te związki w hotelach i pokrycie kosztów;
- 4) przewiduje spotkania na meetingach fabrycznych i wywiady prasowe.

4. W dniu 5 I 1981 r. L[ech] Wałęsa – na udzielonej Mu rozmowie – otrzymał naświetlenie niebezpieczeństwa takich kontaktów w wyniku zróżnicowanych politycznie postaw włoskich Związków Zawodowych. Może to wpłatać p. Wałęsę w niejasne sytuacje, zniekształcone komentarze prasowe,

które różne Związki Zawodowe będą sterowały ku swojemu programowi politycznemu.

5. Znając własne drogi, którymi KOR i p. Mazowiecki chcą prowadzić Pielgrzymkę „Solidarności” – prosiłem prof. R[omualda] Kukołowicza, aby był moim delegatem przy p. Wąfęsie, przez cały czas pobytu Pielgrzymki w Rzymie. Profesor K[ukołowicz] jest jedynym moim przedstawicielem, który ma działać w porozumieniu z Biskupem Szczepanem Wesołym i Ks[iędzem] prałatem Bogumiłem Lewandowskim.

6. Władze polityczne już dziś lękają się niezręcznych wypowiedzi przewodników Pielgrzymki, w obawie, by nie odnosiły one wrażenia, że sytuacja w Polsce jest nadal płynna.

III. Sytuacja polityczna i gospodarcza w Polsce

W rzeczywistości jest ona płynna i jest bardzo daleko do normalizacji. Nawet wydaje mi się, że ta normalizacja nie nastąpi rychło, dopóki nie zajdą bardzo decydujące posunięcia, nie zawsze zależne od władz państwowych i politycznych w Polsce. Wiele zależy od postawy ludności rolniczej, która organizuje się w sposób dość porywczy, szczególnie w południowo-wschodniej części kraju¹¹. Zdaje się, że duchowieństwo tego terenu, które bardzo ostro włącza się w postulaty rolników, nie zdaje sobie sprawy z zagrożenia.

1. W rozmowie z p. Gierkiem, dnia 23 I 1979 r., postawiłem jako niezbędny postulat – „nawrócenie

11 Na tych terenach ostatecznie w 1981 r. powstał Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Rolników Indywidualnych „Solidarność”. Główne postulaty dotyczyły zagwarantowania nienaruszalności chłopskiej własności i wolności w obrocie ziemią, zrównania praw socjalnych mieszkańców wsi i miast, a także uznania praw religijnych, wydawania zezwoleń na budowę kościołów i zapewnienia opieki duszpasterskiej w wojsku.

12 Homilia wygłoszona
6 stycznia 1980 r. *Harmo-
nia Bożo-ludzka w Polsce.*

13 Homilia wygłoszona
6 stycznia 1981 r. *Sumienie
prawe u podstaw odnowy
życia narodowego.*

się partii” . Mój rozmówca nie podzielał różnych elementów składowych tego nawrócenia. Wobec czego, dnia 6 I 1980 w Katedrze świętego Jana¹² mówiłem o nakazie kierowania się Prawdą w stosunku do społeczeństwa. – Ostatnio – dnia 6 I 1981 w tejże Katedrze¹³ mówiłem o wychowaniu sumienia osobowego, rodzinnego, narodowego, zawodowego, obywatelsko-politycznego. Wydaje mi się, że władze polityczne miały sposobność poznać stanowisko hierarchii. Zresztą nie brakło innych rozmów, Biskupa B[ronisława] Dąbrowskiego i memoriałów Episkopatu Polski. – Przyznano, że rad tych nie usłuchano.

2. Aktualnie panuje w Partii wielki zamęt na skutek:

- 1) Upadku autorytetu i zaufania członków do kierownictwa;
- 2) w wyniku przestępstw i nadużyć karalnych, czego domaga się społeczeństwo;
- 3) wskutek braku programu reformy Partii;
- 4) wskutek zdecydowanego oporu społeczeństwa;
- 5) wskutek braku ludzi zdolnych do dokonania odnowy partii;
- 6) wskutek więzów politycznych, nałożonych przez Blok i Kreml;
- 7) i w[iele] i[nnych].

Zdaje się, że uratowanie Partii drogą społeczną nie jest możliwe.

Jedyną drogą ocalenia obecnego ustroju jest:

- 1) Wprowadzenie nowej ordynacji wyborczej do Sejmu – w oparciu o wielopartyjność;

- 2) przeprowadzenie wolnych wyborów;
- 3) utworzenie Sejmu fachowców społeczno-gospodarczych;
- 4) utworzenie wyłącznego Rządu „ocalenia narodowego” – i powierzenie mu władzy (bez dzielenia się z Partią).

3. Odnowa gospodarcza jest możliwa za cenę:

- 1) ogłoszenia równowagi społeczno-gospodarczej;
- 2) przyznanie rolnikom wolności gospodarczej i samorządności gminnej;
- 3) kredyty, które dotychczas szły na inwestycje w ciężkim przemyśle skierować na rolników;
- 4) powoli likwidować kosztowne i nieproduktywne PGR;
- 5) zrezygnować z rozbudowy ciężkiego przemysłu na rzecz przemysłu średniego i przetwórczego w rolnictwie;
- 6) przesunięcie odpowiedzialności na samorządy fabryczne i rolnicze.

4. Odnowa społeczno-moralna jest możliwa przez:

- 1) ukaranie przestępców i złodziei dobra publicznego, co będzie ostrzeżeniem dla dalszych przestępców;
- 2) zmiana systemu i wychowania szkolnego ku odpowiedzialności społecznej obywateli;
- 3) rozbudowa samorządów miejskich i gminnych – w oparciu o kompetencje;
- 4) ochrona rodziny przed demoralizacją;
- 5) zwalczanie nietrzeźwości i rewindykowanie szkód wywołanych przez nietrzeźwych pracowników;

¹⁴ „Kontestacja paxowska” – sprzeciw wobec postawy Episkopatu Polski inspirowany przez środowiska lojalne wobec partii komunistycznej, np. Stowarzyszenie „Pax”; „kontestacja KOR-u” – ewentualny sprzeciw wobec stanowiska biskupów wywołany przez środowiska polityków opozycyjnych w ramach „Solidarności”.

6) pogłębienie wiedzy katolicko-społecznej w dziedzinie organizacji pracy i obyczajowości społecznej;

7) ochrona ludzi zależnych w pracy, przez system ochrony pracy i należyte ich wynagrodzenie.

iv. Kościół, Biskupi i kapłani w obecnej sytuacji

1. Jest rzeczą niezbędną, aby tzw. „Politykę publiczną” Episkopatu prowadziła Rada Główna i Konferencja Episkopatu, a nie poszczególni biskupi na własną rękę.

2. Trzeba ustrzec społeczeństwo przed zastąpieniem „kontestacji Paxowskiej”¹⁴ – przez „kontestację KOR-u”.

3. Duchowieństwo powinno się wycofać z manifestacyjnych wypowiedzi politycznych i nie podpisywać deklaracji politycznych – odnowy. Duchowieństwo bowiem ma możliwość prowadzenia tej odnowy w swojej pracy pastoralnej. Wszelkie inne deklaracje księży mogą być uważane za krytyczną ocenę postawy reszty duchowieństwa.

4. Zwłaszcza trzeba czuwać, by nierozważne deklaracje polityczne nie stworzyły napięć i podziału społecznego.

5. Niezbędne jest dalsze pogłębienie pracy pastoralnej, katechetycznej i opieki społecznej – w parafiach przez odzyskanie instytucji „Caritas” i ich rozwijanie.

6. Praca „Komisji Wspólnej”¹⁵ – ma być nadal systematycznie prowadzona przy żywym udziale Biskupów i powołanych przez nich kompetentnych referentów.

7. Jest rzeczą na czasie, by Stolica święta przysłała w najbliższym okresie swojego legata specjalnego, który nawiązałby kontakt z władzami państwowymi, zgodnie z opracowanym uprzednio w Rzymie programem spotkania. Byłoby rzeczą korzystną, gdyby Ojciec święty wezwał Biskupa Bronisława Dąbrowskiego na kilka dni do siebie.

Uwagi, które zestawilem mogą wyglądać zbyt schematycznie i [na] nie dość uzasadnione. Są one wyrazem mojego osobistego pola widzenia.

Proszę Waszą Świątobliwość, by raczył poświęcić odrobinę swojego cennego czasu na przeczytanie tych rozważań.

Ręce Ojca świętego ze czcią całuję i o wyrozumiałość oraz o błogosławieństwo apostołskie dla Ojczyzny i dla Kościoła w Polsce – proszę.

+ *Stefan Kardynał Wyszyński*

¹⁵ Komisja Wspólna Przedstawicieli Rządu PRL i Konferencji Episkopatu Polski powstała w 1949 r. z inicjatywy prymasa Stefana Wyszyńskiego, nazywana pierwotnie Komisją Mieszaną. Powołano ją w celu rozwiązywania problemów na linii państwo polskie a katolicki związek wyznaniowy. Spotkania Komisji Wspólnej odbywały się sporadycznie, w zależności od klimatu politycznego, dopiero od 1980 r. w wyniku wyjątkowego napięcia politycznego Komisja została *de facto* reaktywowana.